

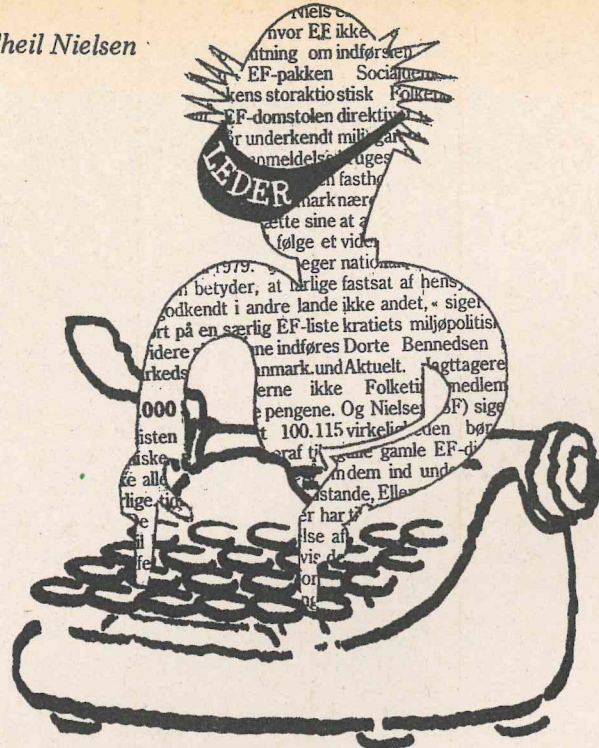
DECEMBER '89 · KR. 20,-

122

# NOAH-bladet







# MUREN FALDT

I løbet af få måneder er der skabt åbenhed mellem øst og vest. Årsagerne bliver diskuteret og en af de væsentlige er, at samfundene har stået på tikkende miljøbomber. Muren har været en fysisk blokade, men også været et symbol på hemmelighedskræmmeri og protektionisme fra både øst og vest. Åbenhed om miljøproblemerne har været et af de folkelige bevægelser og miljøbevægelsernes krav. Bevægelser som vi ved har eksisteret og er blevet holdt nede med hård hånd.

Men når nu muren er nede, hvad skal der så ske? Jo, de mægtige problemer skal løses. Hvordan? I øjeblikket foregår der en stor reklamekampagne om vestens herligheder - forbrugssamfundet, økonomisk støtte etc. Men er det, forbrugssamfundet kan tilbyde, det de er interesseret i? Vores svar er nej. Vores samfund er ikke noget at reklamere for. Det er intet alternativ til at løse problemerne. Forbrugssamfundet har også mørke miljømæssige udsigter.

Det vi kan hjælpe med, er at fortælle hvad vi har gjort forkert, hvorfor vores samfund ikke er bæredygtigt, at forbrug forurener, og at overforbrug forurener endnu mere. Vi kan komme med utvetydige bud på fundamentale misforståelser i vores samfund, hvor eksempelvis kun 2% af EF's energiforskningsprogramms budget går til vedvarende energi.

Derfor er det vigtigt at vi melder klart ud og anviser alternativer. Østersøtræffet den 25.-29. juli, på Bornholm til sommer, hvor fredsmiljø- og solidaritetsbevægelser fra østersølandene mødes, er derfor ikke blevet mindre interessant i løbet af de sidste måneder.

NOAH

## UDGIVER:

NOAH  
 Studiestræde 24, 1455 Kbh. K.  
 Tlf. 01 15 60 52  
 Giro: 5 56 00 39

## Åbningstider:

mand., tirsd., onsd., fred. kl. 10-16  
 torsdag kl. 10-18 - lørdag kl. 10-13

## REDAKTION:

Jesper Lassen, Jon Theil Nielsen,  
 Søren Nielsen, Bodil Nissen, Peter  
 Fabricius, Birgitte Nielsen, Tina Jo-  
 hansen

Artikler i NOAH-bladet giver ikke  
 nødvendigvis udtryk for NOAHs  
 holdning.

Hvis du vil i kontakt med NOAHs  
 Bladgruppe, kan du skrive til  
 NOAHs sekretariat. Eller du kan  
 ringe til os på telefon 01 15 60 52.

## ABONNEMENT:

NOAH-bladet 117-122: kr. 95,-.  
 Institutioner og lign.: kr. 190,-.  
 Ældre numre kan købes så længe  
 lager haves.  
 Meddelelse om flytning og reklama-  
 tion vedrørende levering rettes til  
 postvæsenet.

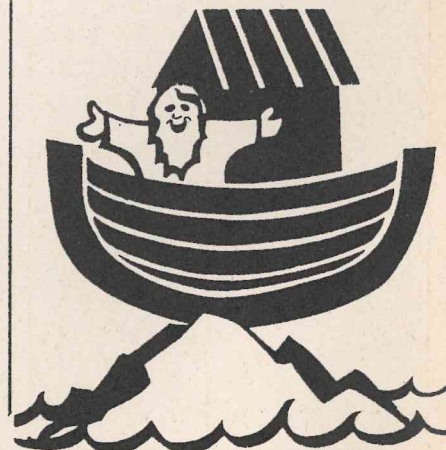
**NOAH STØTTEKREDS:**  
 Støttebeløb til NOAH er fradrags-  
 berettiget i henhold til gældende  
 lovgivning.  
 Indbetal dit støttebeløb på  
 giro 5 56 00 39.

## TRYK:

Dansk Tidsskrifts Tryk  
 Suhmgade 3, 1125 Kbh. K.  
 Tlf.: 01 11 81 42.

## NOAH-bladet

trykkes på  
 100% genbrugspapir





# BÆREDYGTIG UDVIKLING

## -ET BÆREDYGTIGT BEGREB ....?

*Bæredygtig udvikling er blevet et meget anvendt begreb. Men hvad betyder det egentligt? Og kan det bruges til noget?*

### Hvad skriver de i Brundtland-rapporten?

Brundtlandrapporten er en sej bog. Der er virkelig kedelig at læse. Ikke fordi der ikke står spændende og relevante synspunkter i den, for det gør der, men fordi den er så kedeligt skrevet: den er formuleret meget omstændeligt og med mange kompromisser indbygget i sætningerne, så meningen tit kan være svar at fastholde.

Derfor er det også svært at fastslå, hvad begrebet bæredygtig udvikling egentlig betyder i Brundtlandkommissionens rapport. Men med omhyggelig nærlæsning, mener jeg, at jeg kan tillade mig at påstå, at følgende definition rummer, hvad Brundtlandkommissionen mener med bæredygtig udvikling:

- Bæredygtig udvikling skal kunne dække alle menneskers grundlæggende behov, herunder muligheder for at kunne tilfredsstille forhåbninger om et bedre liv.

- Bæredygtig udvikling er ikke en given størrelse. Der findes ikke faste grænser for, hvor mange mennesker der kan være i et område, hvor mange råstoffer der kan udvindes, hvor meget der kan trækkes på fornybare ressourcer etc. Derimod forudsætter en bæredygtig udvikling:

- at de naturlige systemer (vandet, jorden, atmosfæren og de levende væsener) ikke bringes i fare.

at når en ressource er ved at blive begrænset, skal teknologien lægges om, så presset lettes og den ligelige adgang til ressourcen sikres.

- at det maksimale udbytte, man kan drage af et givent økosystem fastlægges, så systemet ikke bringes i fare.

- at trækket på ikke-fornybare ressourcer må afpasses, så disse ikke bruges op, førend der kan udvikles alternative muligheder.

- at dyre- og planteliv skal bevares, når udviklingen fører til forenkling af økosystemer og truer med at udrydde arter.

- at produktionens negative virkninger på (altså forureningen af) vand, luft og jord skal begrænses så meget som muligt.

Eller for at citere Brundtland-rapporten: "Fundamentalt set er bæredygtig udvikling en ændringsproces, hvorunder udnyttelse af ressourcerne, styringen af investeringerne, den teknologiske udvikling og ændringer i institutionerne alle er i balance med hinanden, og øger både de nuværende og de fremtidige muligheder for at opfylde menneskenes behov og forhåbninger." (s. 54)

### Hvad betyder så det?

Spørgsmålet er selvfølgelig så, hvor meget klogere man bliver af den definition. Hvordan skal den fortolkes?

Først kan man jo se på, hvad bæredygtig udvikling åbenbart *ikke* er.

Det er *ikke* noget med, at der skulle være en modsætning mellem økonomisk vækst eller økonomisk udvikling og miljøet. Tværtimod er det en pointe i Brundtland-rapporten, at der kan skabes økonomisk udvikling samtidig med at miljøet forbedres - og omvendt.

Brundtlandrapporten er altså hoppet langt forbi tankerne om grænser for vækst, rumskibet, rumskibet og befolkningseksplo-

sionen og er havnet i de moderne ideer om renere teknologier og forebyggende miljøbeskyttelse.

Bæredygtig udvikling er heller ikke noget med faste, naturgivne grænser. Systemernes ydeevne ses som et spørgsmål om, hvordan man udnytter dem.

Bæredygtig udvikling er derfor heller ikke noget med truende miljøkatastrofer. Godt nok bruges meget af pladsen i Brundtland-rapporten på at beskrive verdens mange alvorlige økologiske og økonomiske problemer, men det grundlæggende budskab er positivt: Det kan lade sig gøre at skabe en bedre verden, hvis udviklingen gøres bæredygtig. Bæredygtig udvikling er en vision om et verdenssamfund, hvor miljøkatastrofer, fattigdom, ulighed osv. er afskaffet af, ja, bæredygtighed.

Men hvad siger begrebet bæredygtig udvikling så positivt forstået? Problemet er vel, at det ikke siger så meget præcist, men det rummer da nogle ideer.

For det første en ide om en sammenhæng mellem ressourcer og økonomisk udvikling. Hvis der skal skabes en økonomisk udvikling, skal der være rådighed over fysiske ressourcer. Det ses af principperne om, at der skal sikres ligelig adgang til begrænsede ressourcer, at ikke-fornybare ressourcer ikke må opbruges hurtigere, end man kan nå at udvikle alternativer, og det ses af Brundtland-rapportens krav om, at i-landene skal begrænse deres brug af ressourcer, så der kan skabes råderum for u-landenes økonomiske udvikling. Umiddelbart synes dette måske indlysende, men det er i virkeligheden et skridt væk fra den traditionelle økonomiske tænkning, som vel hævder, at det godt kan være en fordel for u-landene, at stille deres ressourcer til rådighed for i-landene, hvis prisen er i orden.



For det andet en ide om økonomisk lighed. (Alle menneskers fundamentale behov skal dækkes).

For det tredje en sammenknytning af udnyttelsen af naturen og de menneskelige behov. Bæredygtig udvikling er en ændringsproces, hvor mulighederne for at tilfredsstille de menneskelige behov stadig øges.

Men problemet er jo, at alt dette ikke siger så meget om, hvad bæredygtig udvikling egentlig er.

Behov er jo ikke en særligt præcis størrelse. Godt nok er fundamentale behov definerede som husly, tilstrækkelig føde, uddannelse osv., men hvad så, når man er kommet udover at dække de fundamentale behov?

Tilsvarende er det heller ikke let at bestemme, hvor meget olie man kan tillade sig at pumpe op, hvis fremtidige muligheder ikke skal udelukkes.

På en måde kan man sige, at bæredygtig udvikling er en slags tom vision.

Bæredygtighed er oversat fra det engelske sustainable, som ordret nok ligger nærmere det danske opretholdelig, men bæredygtighed fylder bedre i munden, og det er nok derfor oversætteren har valgt det. Blot skal man så være opmærksom på, at der ikke er tale om en vision om en udvikling, der balancerer på naturens bæreevne. Ideen går på en udvikling der kan opretholde sig selv, og altså ikke trues konstant af miljøødelæggelse, fattigdom, krig osv.

Bæredygtig udvikling betyder, at alle mulige samfundsmæssige ændringer som naturudnyttelsen, teknologiudviklingen, de institutionelle forandringer skal være i balance med hinanden.

Bæredygtig udvikling er en slags tom vision, fordi den handler om det, der ikke skal være: der skal ikke være fattigdom osv. Derimod siger den ikke meget om, hvad der så skal være. Udover, at der skal være flere og flere muligheder.

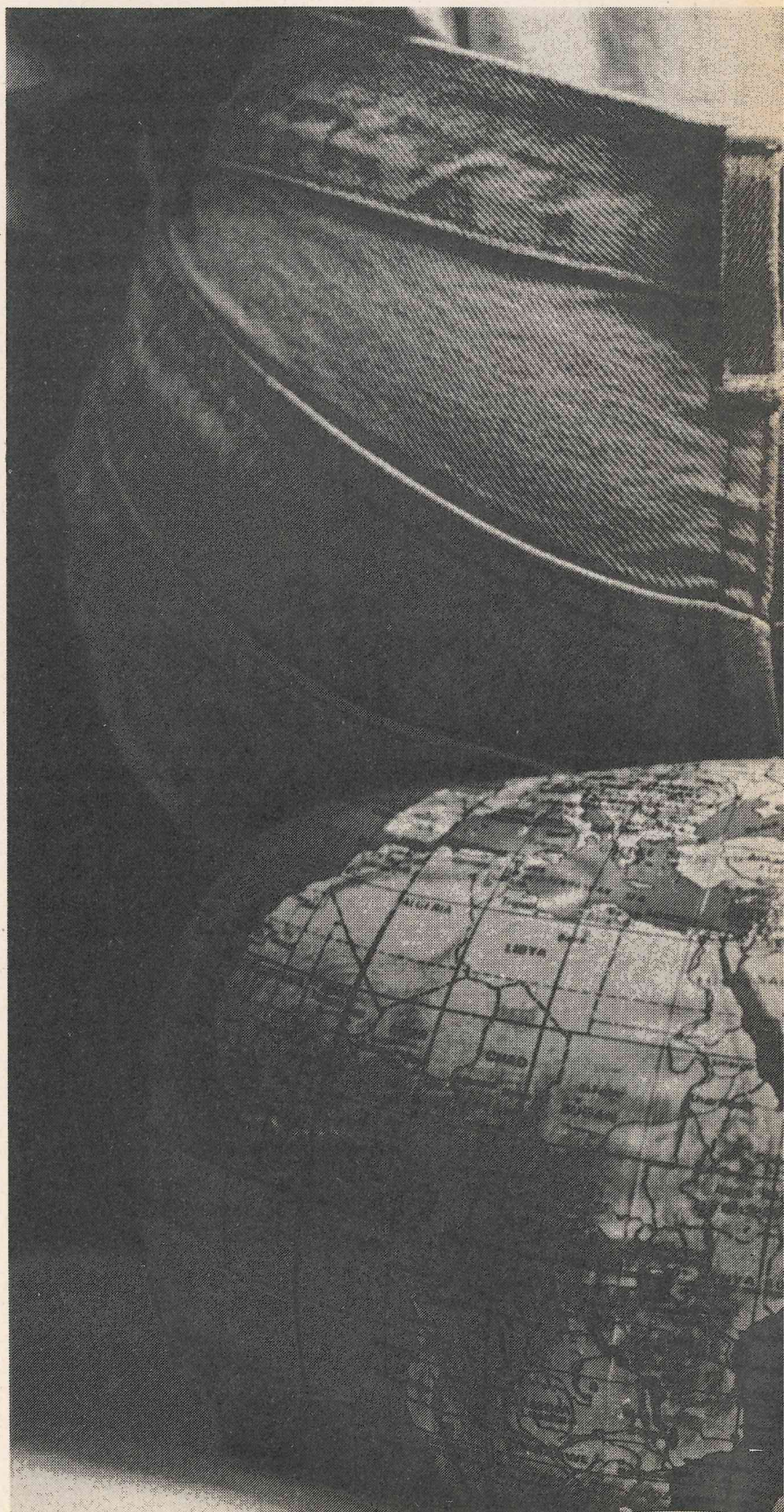
Med bæredygtig udvikling er debatten kommet udover metafysikken med den begrænsede natur, man er kommet udover mod-

sætningen mellem natur og samfund og ser i stedet udvikling som en proces, hvor naturen udnyttes for at tilfredsstille menneskelige behov. Men hvad denne udvikling så konkret består i, er ret vagt bestemt.

*Foto: Birgit Krongaard*

**Kan det begreb bruges til noget?**

Ihvertfald bruges det kraftigt. Sidst er det dukket op i formålsparagraffen til det nye forslag til en miljøbeskyttelseslov. Hvilket





egentlig er et underligt sted at bruge det, fordi bæredygtig udvikling jo handler om meget andet end miljøbeskyttelse. Det kunne ligeså godt bruges i loven om udviklingsbistand eller i regeringens økonomiske planer. Eller rettere:

hvis det ikke bruges de to sidstnævnte steder, har det ikke megen mening i miljøbeskyttelsesloven.

Bæredygtig udvikling er ligesom andre store og flotte ord - ligestilling, fred osv. - blevet til et gummiord, som alle kan bruge og tilslutte sig.

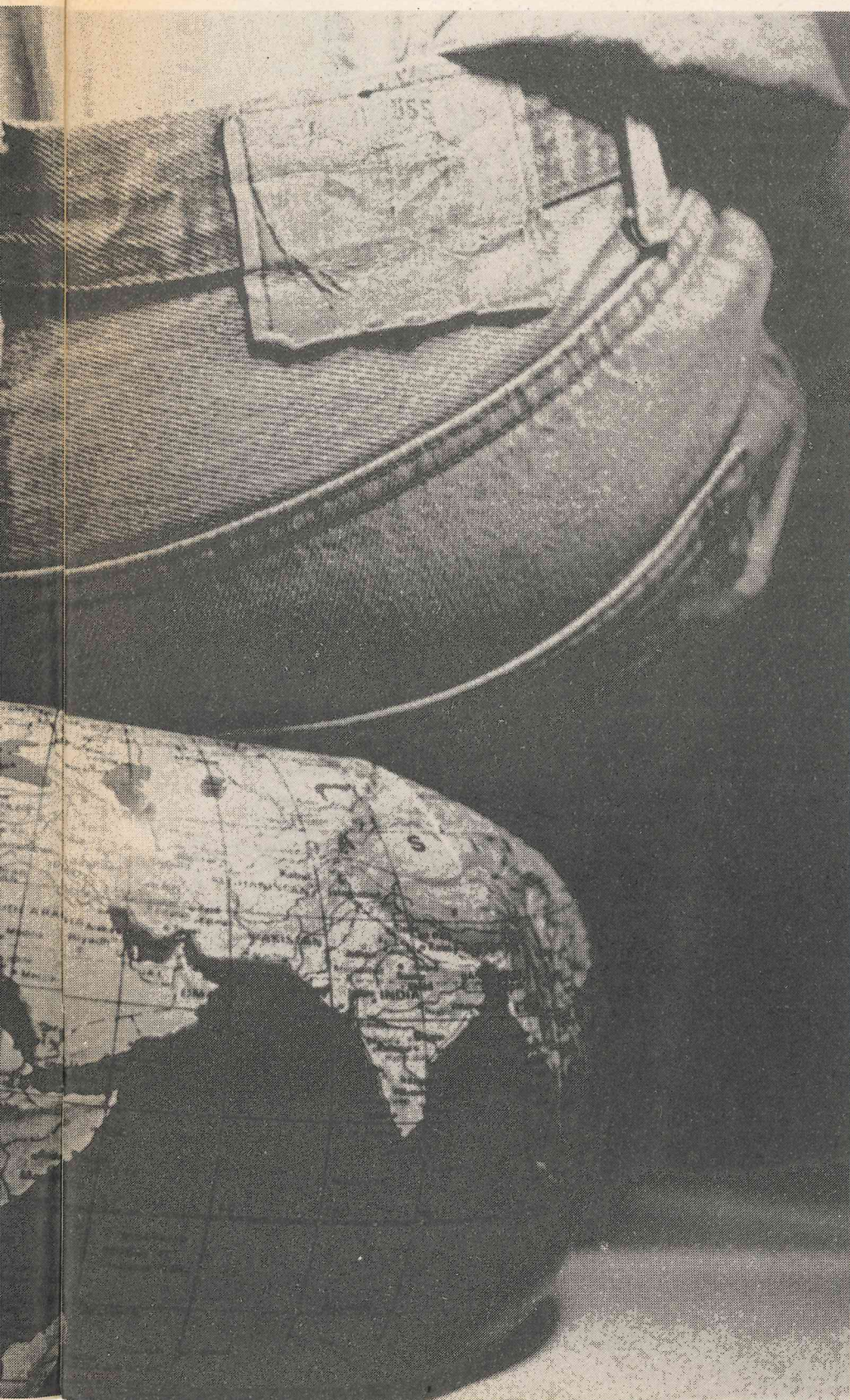
Allerede Brundtlandkommissionen misbruger efter min mening begrebet bæredygtig udvikling. Tilsidst i bogen når kommissionen frem til konkrete, såkaldte strategiske krav. Her hedder det, at i-landene skal have en fortsat økonomisk vækst på 3-4% om året for at trække u-landene med til en endnu kraftigere økonomisk vækst. Dette samtidig med, at i-landene skal reducere deres forbrug af ressourcer kraftigt.

De to ting passer dårligt sammen. Hvis i-landene skal halvere deres energiforbrug, reducere biltrafikken kraftigt, omlægge til økologisk jordbrug, investere i goder, der ikke belaster naturen, såsom uddannelse, kultur osv., så kan BNP ikke samtidig vokse med 3-4% om året. Der må blive tale om en anden form for vækst. En kvalitativ vækst i trivsel og velfærd.

Alt dette kunne måske få nogen til at få lyst til at droppe begrebet bæredygtig udvikling. Men selv vil jeg nu drage den modsatte konklusion. Netop fordi bæredygtig udvikling kan bruges til lidt af hvert, og faktisk bruges mere og mere flittigt til netop dette, så er det vigtigt at gå ind og få givet det begreb indhold.

Gummiord har det heldigvis med at kunne give bagslag. Når nu alle er ved at blive enige om, at bæredygtig udvikling er en god ting, så er det vigtigt at komme og sige: Jamen, bæredygtig udvikling er ikke en Storebæltsbro, det er ikke stigende energiforbrug, det er ikke nedskæringer i kultur og uddannelse, det er ikke nulvækst i u-landsbistanden osv. osv. Men at kunne gøre det kræver, at miljøbevægelsen diskuterer, hvad bæredygtig egentlig skal betyde, i stedet for blot at bruge det som plusord. For - og det har måske været en pointe for brundtlandkommissionen, når den ikke har bestemt sin vision indholdsmæssigt, men kun sat nogle rammer - en utopi kan først tage form og blive til virkelighed gennem den politiske diskussion af, hvad det er det skal realiseres, og hvordan det skal gøres.

*Kristian Kristiansen*





# PAPIR - NUSSERI

*Efterhånden er genbrugspapir blevet ganske udbredt, og de fleste mennesker synes heldigvis, at det er en god ting. Men hvor mange ved, at man selv kan lave det? - Det ved de i NOAH-Silkeborg!*

På Th. Langs skole i Silkeborg arbejder 3. og 4. klasse med genbrug, affald og miljø. Hvad mener NOAH om at komme og holde et foredrag?

Birgitte og Inga vil gerne. Vi har få uger forinden haft en aktivitet på "gedemarkedet" med at lave genbrugspapir med markeds-gæsterne, det ville være oplagt at lade det være en del af foredraget. Vi snakker med lærerne, hvad mener I? Hvad har eleverne arbejdet med hidtil? Hvor dygtige er de?

Vi beslutter os for en arbejdsdeling, hvor Inga i første time tager 3. klasse i filmlokalet til lysbilleder og foredrag. Samtidig laver 4. klasse genbrugspapir med Birgitte. I næste time er det omvendt.

Første del af foredraget er en lysbilledserie. Her fortælles et lille eventyr om en prinsesse og hendes affaldsproblemer. Det er et stykke gadeteater, som NOAH har opført på Torvet i Silkeborg. Der slås to fluer med ét smæk, idet der fortælles om affald og kildesortering og om, hvordan NOAH arbejder. Anden del tager udgangspunkt i en stor papkasse med en masse affald. Affaldet er sorteret, trukket på snor og puttet i poser. Der er en plastpose med plasticaffald, en papirpose med papir, en støvsugerpose med farligt affald, en pose med glas og metal, en med organisk affald og endelig en med ikke-genbrugeligt

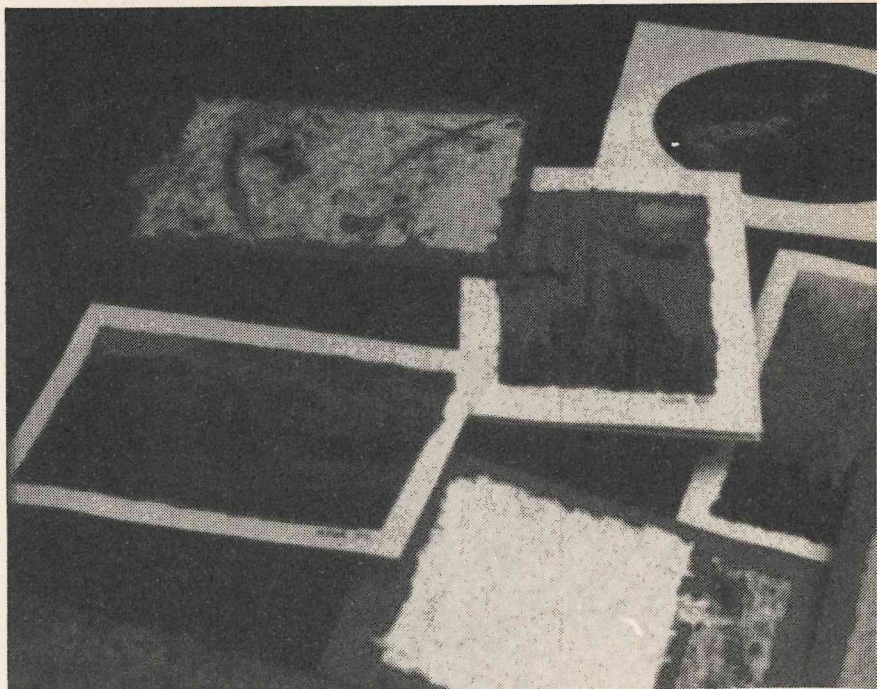
affald. Det er bekvemt at kunne trække en snor frem med en ordnet samling affald, der kan holdes op og lægges på gulvet foran tilhørerne.

Til papirfremstillingen medbringer vi balje, blender, gammelt stof, crepepapir, form og dække samt svampe. Lærerne er blevet bedt om at sætte 2-3 aviser i blød dagen i forvejen og sørge for klemmer og tørrestativ.

Det er lidt af et udstyrsstykke at få NOAH på besøg. Inden vi går i gang bruger vi lidt tid på at stille op i vores lokaler og gøre klar til slaget.

Birgitte starter med papirfremstilling i 4. klasse. Eleverne er meget ivrige, alle vil gerne på én gang. Der blendes papir på livet løs. Det er spændende og kræver dyb koncentration at lave et fint stykke papir. Stille og roligt ned i

baljen med formen, vente et øjeblik mens papirmassen fordeler sig, så op med formen igen, lade vandet dryppe af, tage dækkelet af, så smække formen ned på et stykke stof og trykke vandet godt af med en svamp. *Vupti*, så har man sit eget håndlavede stykke papir. Nu skal det blot hænges til tørre. I morgen er det tørt, det skal stryges, så det bliver glat og fint. Ens syn på papir ændres radikalt, tænk det er så enkelt og dog så krævende. Det må sandelig tage et stykke tid at lave en A-4-blok. Hvorfor laver man ikke al papir af genbrugspapir, når det er så let? Man kan tage en æggebakke og tænke gud ved, om den var "Jyllandsposten" eller "Difa-katalog", før den blev æggebakke? Kikker man godt efter, opdager man måske en farveplet eller en sæt-





# Selv Gjort

ning og har så en ide om æggebakkens stamtavle.

Ind i mellem alt det praktiske arbejde omkring papirfremstilling bliver der tid til lidt snak. Den kommunale papirindsamling bliver pludselig interessant. Hvor meget papir bliver der indsamlet i Silkeborg? Hvor mange træer sparer vi? Hvorfor har vi også sparet vand og olie?

Et lille historisk tilbageblik fanger elevernes interesse. Vi får snakket lidt om hulemalerier og behovet for meddelelser. Men vikingerne ristede runer i Danmark havde kineserne lavet papir i 1000 år. De brugte især bast fra morbærtræet. I Ægypten lavede man også noget, der mindede om papir, nemlig papyrus af papyrusplanten. Et andet godt materiale at skrive på var pergament. Det var dyrehuder, der blev skrabet tynde

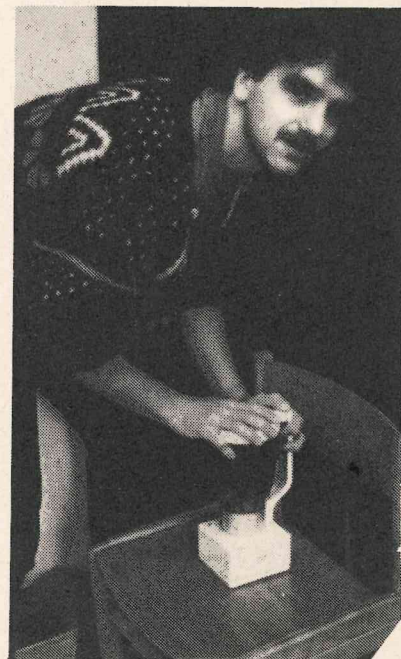
og ludbehandlet. Pergament stammer fra Pergamon i Lilleasien. I 1100-tallet nåede pergamentet til Europa, men først i det 1500. århundrede begav vi nordboer os udi kunsten. Selv om vi var sene til at lære at skrive på papir, har vi forstået at tage revanche. I dag er vi således et af de lande, der har det højeste forbrug af papir i verden, nemlig 1135 tusinde tons, eller 227 kg pr person pr år.

Efter arrangementet mødes vi i kantinen på TH. Langs over en kop kaffe. Hvad vil vi gøre anderledes næste gang? Papirfremstillingen har været en stor succes. Foredraget - det er svært at holde 8-9 årige fangne en hel time. Dog forbavsende, at børn på 9 vidste besked om forskellen på PVC-plast og polyethylen. Vi vender til-

bage til papirfremstillingen. Det har været fantastisk at mærke elevernes engagement og begejstring. Eleverne oplever, at gamle aviser kan bruges til mere end optænding i pejsten. Rent praktisk oplever børnen den fulde genbrugscirkel, fra den gamle avis til det nye papir. Selv at handle aktivt siger ti gange mere end en foredragsholders ord. Inden vi skilles, er vi enige om at lære andre at lave genbrugspapir. Sådan gør man:

Før man går i gang med at lave papir, skal man lave sig en ramme med net (form) og en tilsvarende uden net (dække). Se tegning. Nettet skal være af kunststof eller trådvæv, af messing, kobberbronze eller lign., ca. 20-30 masker pr cm. Vi kan anvise forhandler eller sælge dig et lille stykke.

herudover kræver papirfremstilling følgende redskaber:



Billed nr. 1



Billed nr. 2





Billed nr. 3

1-2 spande  
Blender (man kan låne sig frem).  
Balje.  
Tørresnor eller tørrestativ og klemmer.  
Svamp.  
Gamle viskestykker eller andet sugende bomuldsstof.  
Strygejern.

Desuden skal man bruge:

Aviser, brugt bordpapir, gamle reklamer, brugt kopipapir, eller lign. Crepepapir til at farve med, blåt og violet anbefales.  
"Tilsætningsstoffer":  
Græske og hebraiske aviser.  
Blade, blomster eller andre plante-fibre.  
Savsmuld, fjer, hår, smuld fra bly-antspidseren, lucernefrø.  
Find selv på mere.

Arbejdsgangen er som følger:

1. Dagen i forvejen sættes det papir, der skal danne grundlag for produktionen i blød.

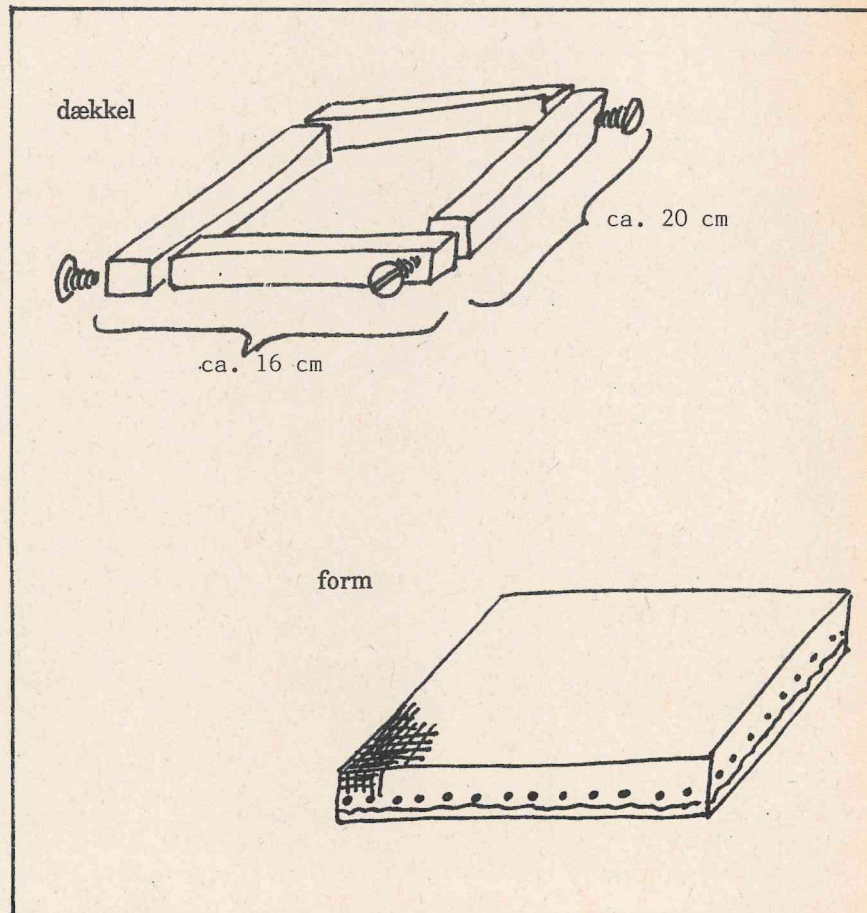
2. Det udblødte papir blendes til en ensartet grød, blend crepepapir med for at farve massen. Sørg for at blenderen har rigelig med vand sammen med papiret. Det er ærgeligt at ødelægge en lånt blender. Billed nr. 1.

3. Den blendede papirmasse hældes op i baljen. Der lægges et viskestykke frem.

4. Man tager sin form og lægger dækkelet over. Der hvirvles let op i papirmassen. Formen føres ned i grøden. Når papirmassen har fordelt sig i et jævnt lag på formens net, løfter man forsigtigt formen op af baljen, lader den dryppe af et øjeblik, dækkelet fjernes og formen vendes ud på viskestykket. Billed nr. 2 og 3.



Billed nr. 4





5. Nu trykkes det resterende vand ud med svampen og formen kan fjernes. På viskestykket har man sit håndlavede stykke genbrugs-papir. Viskestykket skal nu hænges til tørre. Efter en dags tid kan papiret trækkes af viskestykket. Billed nr. 4 og 5.

6. Efterbehandling. Papiret kan stryges. Der kan males på det med tapetklister eller benlim, så der kommer en mere spændende og levende overflade frem. Papiret kan også dekoreres med vandfarve eller lak. Endelig kan det monteres som postkort eller laves til collage etc.

Vi forsøgte at lære NOAH's deltagere på sidste halvårsmøde at lave papir. Om NOAH-aktivisterne har sværere ved at fatte fidusen end børn i 3. klasse vil vi lade væ-

re op til læserne at vurdere. Billederne taler deres eget sprog. Papirproduktion er et konkret og håndgribeligt indslag mellem plenum, oplæg og gruppearbejde.

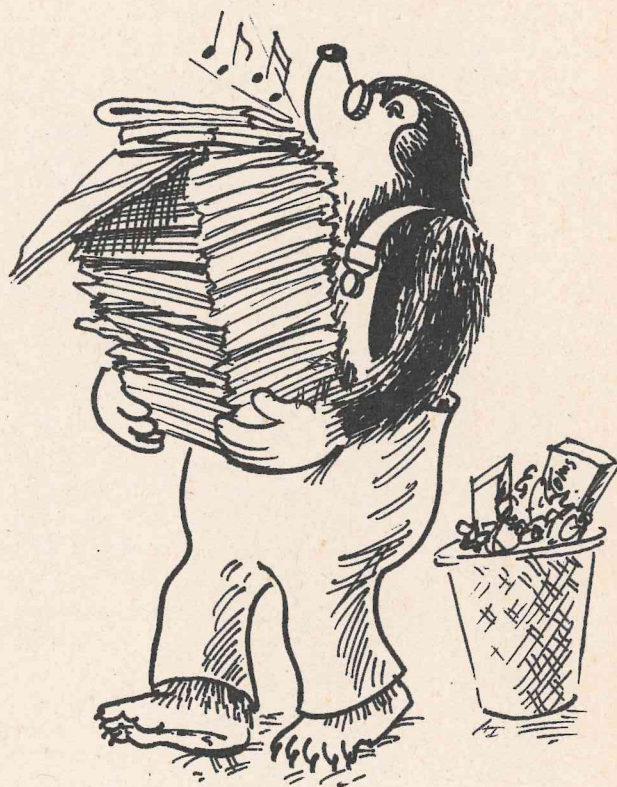
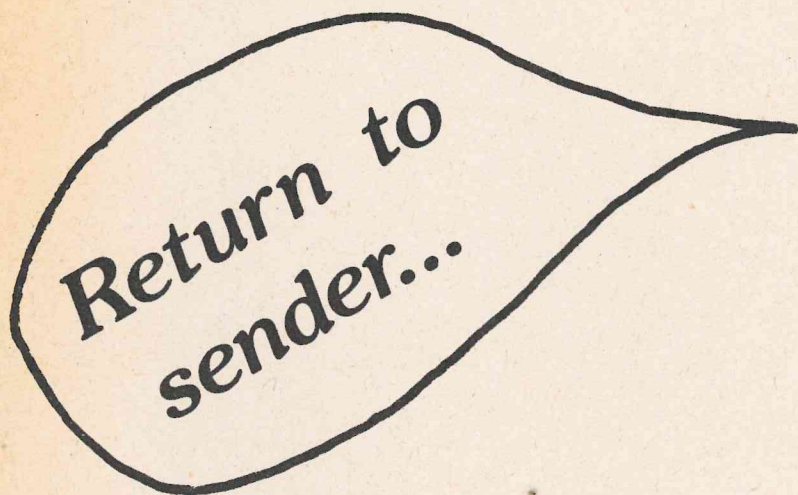
Vil du vide mere om papir er du velkommen til at ringe og spørge. Vi kan desuden henvise til følgende litteratur:

"Papir - et naturprodukt" af Valdemar Kappel. Skarvs forlag.  
"Paprimageri - håndlavet papir" af Anne Vilsbøll. Borgen.

Birgitte Grøn  
Inga Jager  
NOAH-Silkeborg  
86-815250



Billed nr. 5



Og det skete i de dage, at alverdens reklamer skulle tælles i antal.....



# MILJØREGULERING

*Ensliggørelse af miljøregler er et vigtigt punkt på dagsordenen i EF. Den økonomiske vækst skal styrkes og konkurrenceevnen for de store virksomheder skal gøres bedre. Hvor efterlader det Danmarks muligheder for at føre en selvstændig miljøregulering?*

Realiseringen af det indre marked og den acceleration i integrationen mellem medlemslandene som EF-pakken har afstedkommet, og i de kommende år vil afstedkomme, betyder at Danmark vil miste sin suverænitet/selvbestemmelse på en række væsentlige områder. At Danmark har mistet selvbestemmelse overfor EF, er der ikke noget nyt i, men de seneste års udvikling har ændret radikalt på Danmarks muligheder for at gøre indflydelse gældende. I en tidligere artikel i NOAH-bladet (119) har Christian Ege beskrevet nogle af de konkrete sager på miljø- og arbejdsmiljøområdet. Her viser han hvordan de nye beslutningsregler, der blev gennemført ved vedtagelsen af Pakken, har forhindret danske initiativer på miljøområdet. Denne artikel vil anlægge en lidt anden indgangsvinkel på problematikken, nemlig Danmarks muligheder, eller måske manglende muligheder, for at gøre indflydelse gældende.

Det kommende miljøsam arbejde i EF-regi vil på en lang række områder blive underlagt bestemmelserne om kvalificerede flertalsbestemmelser. Det betyder at Danmark med sine 3 stemmer udaf 76 bliver meget afhængige af, at kunne finde alliancepartnere. Her er vi så fremme ved sagens kerne. Det er nok ikke så overraskende for mange, at opfattelsen af hvad der er et miljøproblem er





# I 90'ERNE

meget varierende kor de 12 lande. Vi danskere har udråbt os selv til at være meget miljøvenlige, og ynder at trække vores nordiske "brødre" med i den pulje. Samtidigt er vi ikke sene til at pege fingre af en række andre medlemslande, gerne med en sydlig adresse.

Det er rigtigt at Danmark på en række reguleringsområder er langt fremme, og Danmark har et administrativt system, der i det mindste kan arbejde med og behandle miljøproblemerne. Men en lidt mere nuanceret vurdering vil nok placere Danmark på lige fod med en række andre europæiske lande, hvad angår miljøregulering.

Igennem de sidste 10 år er en række miljøproblemer i Europa blevet mere presserende og i alle lande nødvendiggøres en forstærket miljøregulering. Der er de grænseoverskridende miljøproblemer, som i 80'erne er blevet synliggjort, og har fået en stigende offentlig omtale. Problemer som kræver et internationalt samarbejde at løse. Der er de nationale miljøproblemer, der i nogle tilfælde bliver til genstand for EF-regulering. Enten fordi de nationale bestemmelser virker som en hindring for den frie varebevægelse mellem EF-landene, eller måske fordi et land presser på, for at få fælles bestemmelser, så virksomheder i de andre lande også pålægges en økonomisk byrde, som følger af en miljøregulering. En række miljøproblemer er udbredte fordi de knytter sig til produktioner eller kilder, der er en integreret del af alle de vesteuropæiske samfund. Der er ligeledes en række miljøproblemer der er nationalt specifikke, hvilket hænger sammen med forskellene i naturgrundlaget, befolkningstætheden, teknologisk stade og industrigræne samt landes økonomiske situation.

En nyligt afsluttet undersøgelse af miljøproblemer og miljøregulering i Europa, peger på en række miljøproblemer der er fælles for de fleste af landene. undersøgelsen viser samtidigt, at der er meget stor forskel på, hvor omfattende den tilhørende miljøregulering er.

## Energiproduktion

Energiproduktionen er et af de områder der i alle de undersøgte lande (EF- og EFTA-landene) giver anledning til miljøproblemer. Op gennem 80'erne bliver det tydeligere og tydeligere, at der er en sammenhæng mellem svovludledningerne fra kraftværker og industri og skovdød og forsuring af søer i bl.a. Norge, Sverige og alpeområderne. Allerede i starten af 70'erne råbte svenskerne vagt i gevær, men først op gennem 80'erne er det efterhånden blevet accepteret, at der er en sammenhæng.

Focus på den svovlbetingede sure nedbør lægger op til en regulering af svovludledningerne. Det er karakteristisk for en række lande, at reguleringerne fra 70'erne sætter grænser for, hvor meget svovl der må være i forskellige brændstoffer. Denne regulering bremsede imidlertid ikke den sure nedbør. Igennem 80'erne viser det sig, at forureningen er langt mere udbredt, ligesom det erkendes, at andre stoffer blandt andet NOX'erne medvirker til forureningen. I Holland påvises det f.eks. at ammoniak fra landbrugets husdyrhold medvirker til forureningen.

Reguleringsindsatsen i slutningen af 80'erne rettes især mod filtre af forskellig art, som skal begrænse skadelige udledninger fra kraftværker og industri. ...stilles krav til svovlemissionen. I Frankrig lægges der afgift på svovldioxidudledning fra store kilder i 1986.





I Tyskland kom der i 1983 regler om begrænsning af udledt SO<sub>2</sub> og NO<sub>x</sub> fra store fyringsanlæg. Disse regler følges op af EF gennem vedtagelse af et direktiv om reduktion af luftforurening ved store forbrændingsanlæg.

I de lande hvor en del af energiproduktionen stammer fra kernekraft, har der været store diskussioner om miljøaspekterne ved den form for energiproduktion, stærkest i Vesttyskland og mindre i Frankrig og Storbritannien. Debatten har især handlet om det radioaktive affald, og der gøres store anstrengelser i de forskellige lande, for at finde metoder til at opbevare affaldet.

### Tungmetaller

Tungmetaller er en gruppe problematiske stoffer, som fra industriproduktion, minedrift og forbrug er blevet spredt grundigt i det europæiske miljø. I stort set alle landene debateres de uønskede tungmetalophobninger, som stammer fra igangværende eller tidligere tiders aktiviteter. Der er mange undersøgelser igang. Reguleringer med henblik på at begrænse udledning af kviksølv starter omkring 1970 og fortsætter gennem implementering af EF direktiv i 80'erne. Cadmiumspredningen søges reduceret blandt andet i Irland, Sverige og Danmark i midten af 80'erne.

### Pesticider

Produktion og anvendelse af pesticider udgør et omfattende problem. Pesticider er blevet spredt i miljøet, og stort set i alle landene er der gennem 80'erne foretaget undersøgelser af pesticiders tilstedeværelse i vand, jord, dyr, planter og mennesket. Reguleringen af pesticider består generelt af ældre love, der godkender de enkelte pesticider. I 80'erne er der reguleringer, der sætter grænseværdier for, hvad der må være af pesticider i f.eks. levnedsmidler og drikkevand (bl.a. i Vesttyskland og Italien) og mere generelle regule-



ringer for at mindske pesticidbelastningen af miljøet ses i Holland, Danmark og Sverige. Pesticidproblematikken har været drøftet i OECD, og i EF er pesticidanvendelse i landbruget et af kommissionens prioriterede områder.

### Ferskvand

Ferskvandsforureningen er ligeledes et stort problem i mange lande, hvilket hænger sammen med, at overfladevand i en række lande bruges til drikkevand. Det er teknisk muligt at rense forurenede vand så det kan benyttes som drikkevand. Omkostningerne stiger dog med antallet af renseforanstaltninger, så der udfoldes en del anstrengelser for at begrænse belastningerne af de ferske vande. Men det er en omfattende opgave da der er tale om alle typer forurening; tungmetaller, næringsstoffer og andre miljøgifte.

### Fast affald

De enorme og voksende mængder affald fra industri og husholdning er alvorlige miljøproblemer af flere grunde. Dels er der i en række tætbefolkede lande problemer med at finde lossepladser, og dels giver deponering af det giftige/farlige affald risiko for sivning til grundvand og overfladevand, og udgør dermed en trussel mod vandressourcerne. Lossepladser kan indrettes så nedsvigt vand opsamles, og percolatet kan renses, men de fleste af de mange undersøgelser er optaget af andre forslag til, hvad der stilles op med affaldsmængderne.

Et andet perspektiv er genanvendelse og forskellige metoder til sortering af affald enten inden eller på lossepladsen. For de fleste lande i Europa er der en omfattende regulering på affaldsområdet. Meget detaljerede regler findes f.eks. i Holland. Starten af 80'erne er karakteriseret ved regulering omkring indsamling af affald initieret af blandt andet et EF direk-



tiv fra 1975. Midt i perioden drejer reguleringerne sig især om giftigt og farligt affald og også på dette område er der EF regler.

### Transport

Transport er også et område, der er kommet kraftigt til debat. Bly i benzin har længe været til debat

og debatten om katalysatorer er kommet til i 80'erne. I mange storbyer diskuteres regulering og indførelse af restriktioner i bilkørsel.

### Reguleringsniveauet i Europa

Jeg har nu ganske kort beskrevet nogle af de væsentligste miljøproblemer som de tager sig ud i



80'ernes Europa. Det er selvfølgelig ikke noget uddybende billede af alle de aktuelle miljøproblemer i 80'ernes Europa, men ovennævnte miljøproblemer, er kvalitativt i høj grad fælles problemer for landene. Der er kvantitative forskelle i de nationale miljøproblemers omfang, hvilket bl.a. hænger sammen med det teknologiske stade, offentlig holdning til forurening, miljøregulering osv. Jeg har med vilje undladt at omtale de globale miljøproblemer, som nedbrydningen af ozonlaget og drivhuseffekten, da løsningen af de problemer kræver samarbejde på globalt plan og derfor ligger uden for denne artikels egentlige formål.

For at udtrykke det mildt, så er der store forskelle på, hvor omfattende de forskellige landes miljøregulering og miljøadministration er. Lidt groft kan de undersøgte lande opdeles i tre hovedgrupper.

I den første gruppe hører Vesttyskland, Holland, Sverige og Danmark. Det er de lande, der er udfarende i forhold til at iværksætte den "nødvendige" miljøregulering. Miljøreguleringen i disse lande virker mest sammenhængende og der er mange eksempler på at initiativer til miljøregulering kommer herfra. Vesttyskland udarbejdede en lov til begrænsning af luftforurening fra store fyringsanlæg, og den blev senere til et EF direktiv. Danmark vedtog i 1986 en miljøregulering i forhold til genteknologi, og den havde stor betydning i forhold til udarbejdelsen af EF direktivforslag på området.

I den anden gruppe som omfatter Italien, Spanien, Norge og Finland, virker den nationale miljøregulering mindre overbevisende i forhold til de aktuelle miljøproblemer. To lande får en selvstændig placering i denne gruppe. I Storbritannien er det den udbredte opfattelse at der er plads nok, og iøvrigt er der en almindelig skepsis overfor de videnskabelige beviser for forureningsskader. Man er generelt ikke udfarende i forhold til miljøreguleringsinitiativer. Når reguleringen uundgåeligt aktualiseres, f.eks. gennem EF's di-

rektiver, så udfoldes der store anstrengelser for at argumentere for, at Storbritanniens særlige situation må medføre særordninger.

I Frankrig udfoldes store anstrengelser på enkelte områder som f.eks. vansrensning og behandling af radioaktivt affald, men generelt er miljøreguleringen svagt gennemsat. Et besøg i det fransk miljøministerium har bekræftet det indtryk, at franskmændene ikke har "opdaget" særligt mange miljøproblemer.

Den sidste gruppe omfatter lande som Grækenland, Portugal, Belgien og Irland, hvor reguleringen virker utilstrækkelig. Et gæt kunne gå på at denne gruppe af lande vil få en miljøregulering, der stort set svarer til EF-direktivsamlingen på miljøområdet. Det må nødvendigvis give nogle huller i forhold til reguleringen af de nationale miljøproblemer, da EF-miljødirektiverne ikke udgør en dækkende miljøregulering.

#### Afsluttende bemærkninger

Hvad skal så al det foregående skrivi fore frem til. Ideen har været, at skitsere nogle af de aktuelle miljøproblemer i 80'ernes Europa, og skitsere nogle af de forskelle der er på landenes holdning til miljøregulering. Det skulle give et overblik af Danmarks med- og modspillere når der gælder miljøbeskyttelse. Artiklen har været holdt på et forholdsvist overordnet plan blotet for de mange detaljer, men den udtrykker nogle konklusioner fra en omfattende undersøgelse omhandlende miljøproblemer og miljøregulering i EF- og EFTA landene.

Hvad kan man så konkludere om Danmarks muligheder for at gøre synspunkter gældende på miljøområdet? Der er selvfølgelig ikke noget entydigt eller enkelt svar på det spørgsmål. Et er dog sikkert: Danmark udgør en forsvindende lille del af EF-samarbejdet, og vi må fremover se os nedstemt i en række miljøsager. Selvom der er andre lande, der er bekymrede for miljøet, så skal vi

ikke regne med en automatisk alliance.

Det indre marked handler om større økonomisk vækst for Europæisk industri. Så selvom flere prominente industriledere har udtalt bekymring for miljøet og ønsker miljøregler, eller rettere sagt ensartede normer og regler, gerne skrappe, så er der nok ingen grund til begejstring. De ensartede regler har mange fordele for virksomhederne, udover kun at skulle producere til et marked, så forhindre lande i at gå i spidsen med restriktive miljøreguleringer.


Man kan roligt sige at det ser sort ud, men der er da handlingsmuligheder. Vi er i EF og det er vi nok i en årrække endnu, så ud af EF er ikke en her og nu løsning. Der skal derimod ske en styrkelse af det internationale samarbejde mellem græsrodsbevægelser. I 80'erne har vi oplevet en kraftig opblomstring af miljøbevægelser i Europa. De grønne politiske partier, har øget magten i mange lande, hvilket er et udtryk for den stigende miljøbevidsthed. NOAH og andre miljøbevægelser har mange og gode erfaringer med græsrodsarbejde, de erfaringer skal udveksles med bevægelser i de andre lande.

Det nordiske miljø samarbejde er ofte blevet hevet op af hatten, som et alternativ for Danmark. Der er ingen tvivl om at Danmark og de andre nordiske lande liger forholdsvis tæt på hinanden i opfattelsen af miljøproblemernes karakter og omfang, men Danmark har ingen mulighed for at indgå sær aftaler med de øvrige nordiske lande, hvis de strider mod EF-reglerne. En pointe kunne derfor være at arbejde på at få indlemmet de andre nordiske lande i EF, og derefter forsøge, at danne en nordisk blok indenfor rammerne af EF. Det ville måske give nogle styrker som Danmark ikke har idag.

*Morten Andersson*



# MILVØSK



Julen har bragt ... en velsignelse af uundværlige elapparater - gaveideer til ham, der tror, han har alt. Han bliver først lykkelig når du forærer ham et fodmassageapparat med bad, - en elektrisk æggekoger og en batteridrevet drinkmixer. Og hun kan hjælpes fra stenalderen og ind i nutiden med en elektrisk neglaktører eller en håndsøl. Du kan altid finde noget til 99 kr., eller 199 kr. eller 299, 399, 499 ...



# BINGO-FISKERI

*"...og så slog det mig. Nu mangler der kun brisen af pommes frites og candy floss og at skrigene fra allierne blev skiftet ud med hvinene fra rutchebanen, så kunne jeg lige så godt have stået på Dyrehavsbakken. Men jeg var på fisketur i Sverige".*

En væsentlig, men ofte u håndterlig del af miljøkampen er den teoretiske diskussion af det "natursyn" som ligger bag den ene eller anden holdning til miljøproblemerne. Elementer i denne diskussion er f.eks. om mennesket er en del af naturen eller om vi har sat os, eller kan sætte os, udenfor? Om naturen er der for vores skyld eller om den har en berettigelse i sig selv? Er der overhovedet nogen ide i at tale om "en natur", nu hvor den industrielle udvikling har sat sine spor på selv de mest øde egne af kloden? Hvad er forskellen mellem natur og ikke-natur? Og så videre... Jeg vil ikke har forsøge på at rede nogle af disse tråde ud, men istedet komme med et eksempel på et natursyn. Eller et natursyns-skred. I hvert fald efter min opfattelse.

## Knæk og bræk

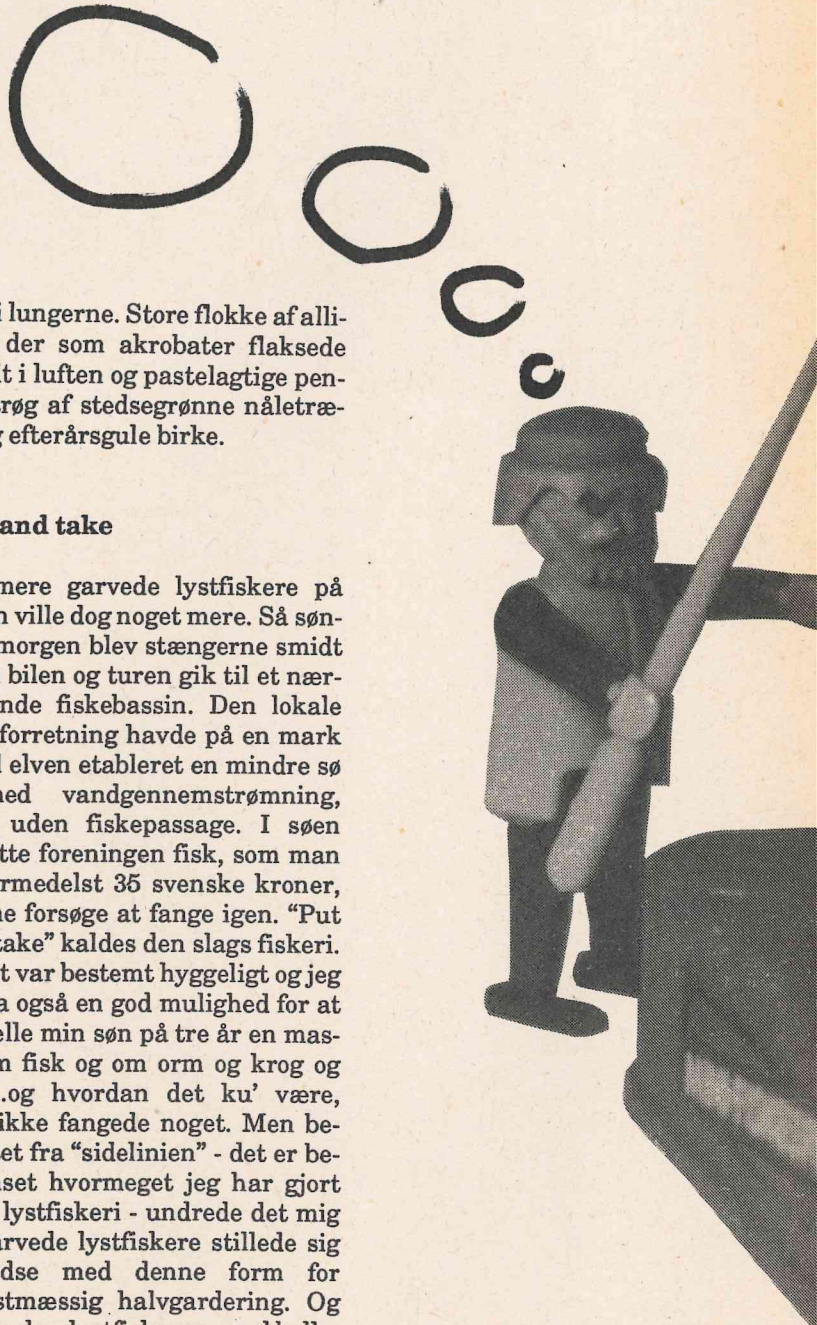
Men jeg var altså på fisketur. Det var kun en week-end tur, så vi skulle hurtigt ud med snøren, hvis vi skulle have fisk med hjem. Med mindre vi da røg ind i en stime. Og det var der, ifølge fiskerhyttens "logbog", ikke store chancer for. Området omkring hytten blev grundigt afprøvet - flåddet forblev imidlertid vuggende i overfladen. Men smukt det var der sgu'. Høj klar himmel og en luft der stak

ned i lungerne. Store flokke af allier, der som akrobater flaksede rundt i luften og pastelagtige penselstrøg af stedsegrønne nåletræer og efterårsgule birke.

## Put and take

De mere garvede lystfiskere på turen ville dog noget mere. Så søndag morgen blev stængerne smidt bag i bilen og turen gik til et nærliggende fiskebassin. Den lokale fiskeforretning havde på en mark op til elven etableret en mindre sø - med vandgennemstrømning, men uden fiskepassage. I søen udsatte foreningen fisk, som man så formedelst 35 svenske kroner, kunne forsøge at fange igen. "Put and take" kaldes den slags fiskeri.

Det var bestemt hyggeligt og jeg fik da også en god mulighed for at fortælle min søn på tre år en masse om fisk og om orm og krog og flue...og hvordan det ku' være, han ikke fangede noget. Men betragtet fra "sidelinien" - det er begrænset hvormeget jeg har gjort det i lystfiskeri - undrede det mig at garvede lystfiskere stillede sig tilfredse med denne form for fangstmæssig halvgardering. Og de var der, lystfiskerne, med bøllehatten fyldt med kroge, fluer, emblemer og præmiemærker.





## Naturoplevelser

Min egen prioritering ville være naturoplevelsen i første omgang og hvis det så oven i købet kunne give lidt afkast til middagsbordet, ville det da være helt fint. Her ved kanten af bassinet var det umiddelbart lidt tyndt med naturoplevelsen. Men jeg kunne vende mig om, for der løb elven. Ikke vild og brusende, men dog underkastet naturens egen dynamik. Der sprang fiskene, men de var fredet her om efteråret, hvor de var på

vej op for at gyde.

Da en del af naturoplevelsen ved fiskeri kan være kampen mod fisken, når den først har bidt på, vil jeg ikke tage stor afstand fra denne opkoncentrering af fiskeheld - så længe det ikke går i retning af den udsætning af kornfede gumpetunge tamfasaner, som kun er til adspredelse for skydegale søndagsjægere.

## Bingo-fisk

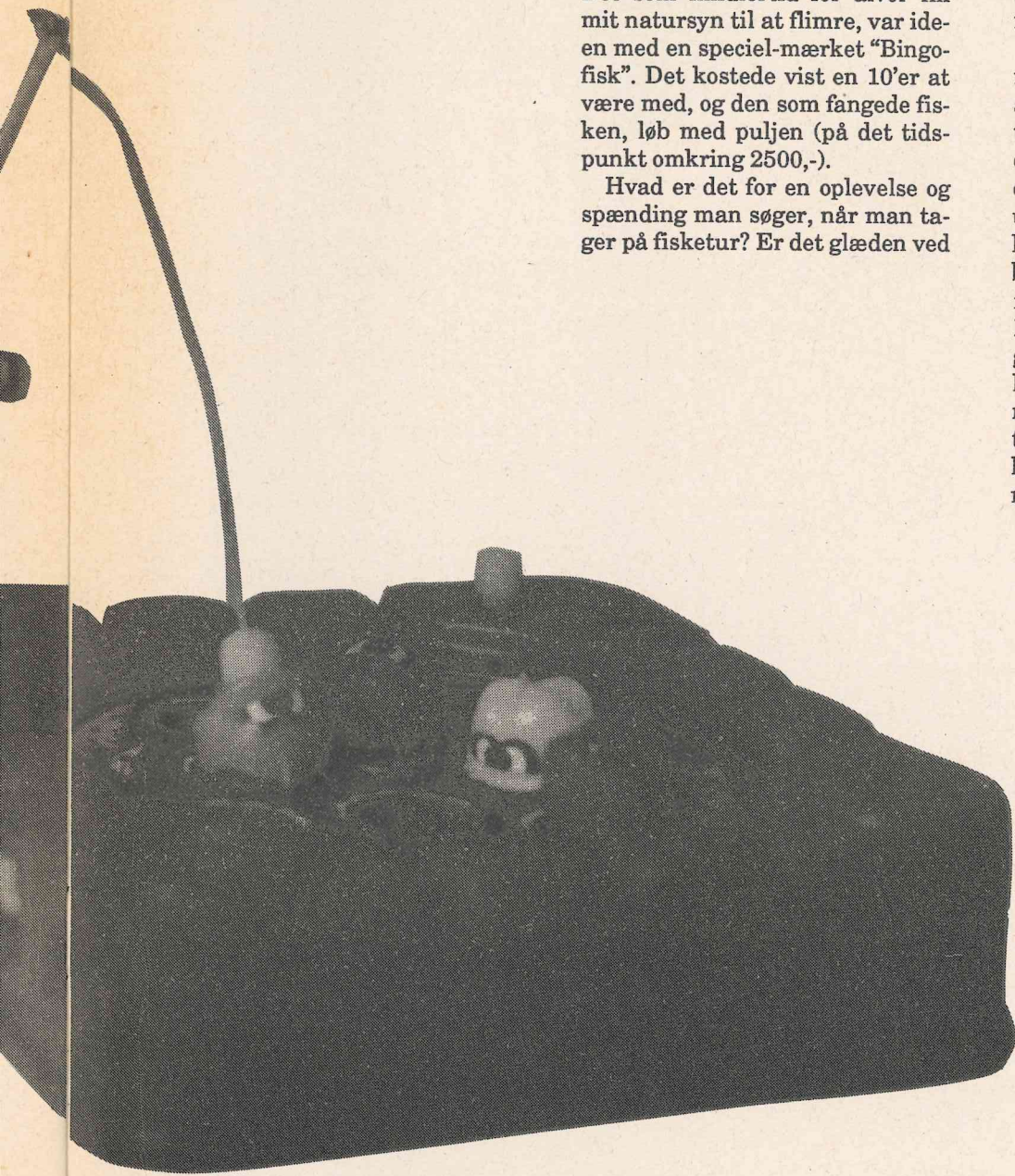
Det som imidlertid for alvor fik mit natursyn til at flimre, var ideen med en speciel-mærket "Bingo-fisk". Det kostede vist en 10'er at være med, og den som fangede fisken, løb med puljen (på det tidspunkt omkring 2500,-).

Hvad er det for en oplevelse og spænding man søger, når man tager på fisketur? Er det glæden ved

at gå i noget natur, som ikke er designet på et tegnebræt? Er det spændingen ved at aflure fisken dens gemmested og lokke den til bid med orm, flue eller dåsemajs? Eller er det virkelig blevet nødvendigt at lokke med "ussel mammon" for at få folk ud og fiske? Det minder sgu' for meget om fiske-dammen på Dyrehavsbakken. Sportsfiskerforeningerne bør overlade den slags til den mere civiliserede del af underholdningsbranchen. Det næste bliver vel at der er et halvt pund kaffe til ham der fisker ved siden af bingo-fiskeren.

Jeg mener at en vigtig del af miljøkampen er at få nogle flere til at få en tættere kontakt med naturen. Mindre fremmedgjorte hedder det vist på nudansk. Men det opnår man ikke ved at hive dem ud i naturen med løfte om "hele og halve grise" - det hører hjemme i bingo-hallerne (og dem skal der iøvrigt ikke lyde et ondt ord om). En dybere indsigt i miljødelæggelsen og forureningens konsekvenser for miljøet får man først, når man forstår noget mere af naturens egen dynamik og økologiske sammenhænge. Så det er dem man skal ud og opleve.

*Peter Fabricius*





# HVAD GØR JEG MED

## BATTERIERNE?



*Genopladelige batterier er både økonomisk og miljømæssigt en god løsning, så længe udtjente batterier indsamles.*

*Med denne artikel introduceres "Hvad gør jeg med..."-artiklerne, som fremover vil indeholde gode råd om, hvordan du kan være miljøbevidst forbruger.*

Batterierne er, som bekendt, en meget væsentlig faktor i tungmetallforureningen, og det er grunden til, at der indenfor de senere år er blevet etableret forskellige

indsamlingsordninger rundt omkring i landet. Indtil for nylig blev de mest tungmetalholdige batterier sendt til Tyskland, hvor de, indstøbt i beton, blev deponeret dybt under jordens overflade i salthors-te. Og her bliver de formodentlig liggende langt ud i fremtiden, for genvinding af tungmetallerne i batterierne er en temmelig dyr affære...

Nu er det imidlertid slut med at

eksportere affaldet til Tyskland, derfor undersøges mulighederne for at finde velegnede deponeringssteder i Danmark.

I miljøstyrelsen undersøger man i øjeblikket muligheden for at mindske problemet ved at indføre forskellige pant-, afgifts- og rabatordninger, og ved at kræve kvik-sølv-mængderne reduceret i forskellige produkter. Men *du* kan også gøre noget:



- Nedsæt dit batteriforbrug. Undgå evt. helt at bruge batterier, brug istedet el, hvor det er muligt.

- Undgå kviksølvoxid (HgO) knapceller. De små flade runde batterier, som bruges i armbåndsure, lommeregnerne, høreapparater etc., kaldes knapceller. De mest forurenende er kviksølvoxid knapceller, som indeholder op til 35% kviksølv. Dem bør man undgå at bruge, ligesom man bør undgå at købe apparater, som kræver

brug af disse knapceller. Alternativt kan man bruge de mindre forurenende zink-luft eller sølvoxid knapceller. Mindst forurenende er lithium knapceller, men de få endnu kun i begrænset omfang.

- Brug genopladelige batterier.

Hvis du har et stort batteribehov, kan det ud fra en miljømæssig - og en økonomisk - betragtning betale sig at investere i en genoplader. Til den kan man *kun* bruge de genopladelige nikkel/cadmium batterier. Som navnet antyder, indeholder de en del nikkel og cadmium, men batteriforbruget er til gengæld lavt, fordi de kan genoplades helt op til 1000 gange - hvis man vel og mærke behandler dem efter forskriften.

- Aflever dine batterier. Spørg hos din forhandler, om han har en ordning med kommunen om at få afhentet brugte batterier, eller selv bringer batterierne til kommunens modtageplads. Eller ring til teknisk forvaltning i din kommune og spørg, hvor batterierne kan afleveres. I København og Frederiksberg kommune kan brugte batterier afleveres hos Irma, Brugsen, Kvickly, fotohandlere og farvehandlere, men der kan være forskellige ordninger fra kommune til kommune.

bn

Litteratur:

- *Den miljøvenlige husholdning.* Udgivet af forlaget Komma og Danmarks Naturfredningsforening.

- *Miljøprojekt om indsamling af batterier på Bornholm.* Miljøstyrelsen.

- *TÆNK. Forbrugerrådets blad nr. 3. April 1988.*

- *"Batterigruppens redegørelse om indsamling af batterier."* Vestforbrænding.

- Brug batterier med lavt kviksølvindhold. De almindelige runde, aflange batterier, som fås i forskellige størrelser - til f.eks. transistorradioter og cykellygter - findes i 3 forskellige typer: Alkaliske, brunstens- og nikkel/kadmiumbatterier. Brunstensbatterierne har den korteste levetid, men de har til gengæld et lavt kviksølvindhold. Spørg efter dem hos din forhandler. Men husk, at også disse batterier skal betragtes - og behandles som kemikalieaffald.

Nogle af de alkaliske batterier kan efterhånden fås med et kviksølvindhold på under 0,025 vægtprocent mod normalt 0,5 vægtprocent. Til gengæld stiger salget af alkaliske batterier på bekostning af de mindre forurenende brunstensbatterier. - Under 10% af de alkaliske batterier bliver indsamlet.

- Undgå såvidt muligt de alkaliske batterier. De indeholder op til 50 gange så meget kviksølv som kviksølvholdige brunstensbatterier. Forhandlerne vil ofte anbefale de alkaliske batterier. Det er dels fordi de har større kapacitet og længere levetid end brunstensbatterierne, men også fordi de ikke lækker syre. Brunstensbatterierne har nemlig den ulempe, at de, hvis de ligger længe efter brug, tæres igennem af syre. Men det er altså et spørgsmål om at huske at tage brunstensbatterierne ud af apparatet, hvis man ikke bruger det i længere tid. Indtil man får brug for det igen, kan batterierne så opbevares i en tæt plastbøtte eller plastpose.



# SNAK NOGET MERE ...

*Ka' økologisk mælk blive fremtiden for dansk landbrug? Kanyles? Er det væksthormon og lignende hårde bioteknologier landbruget skal sætse på? Eller er det produktion ud fra en økologisk tankegang og anvendelse af mere bløde bioteknologier, som f.eks. mikrobiologisk skadedyrsbekæmpelse, der er vejen frem? Eller kan de to, traditionelt uforenelige, tankegange forenes?*

Et bredt udsnit af dansk landbrug og landbrugsinteresser var repræsenteret på Esbjerg Højskole engang i slutningen af oktober, for at diskutere landbrugets fremtid. Konferencen mundede ikke ud i nogen fælles beslutning. Det var selvfølgelig heller ikke meningen, men den gav et spinkelt håb om at parterne i "vandmiljø-krigen" nu er på vej op af skyttegravene for at få sig en mere konstruktiv snak om fremtiden for dansk landbrug.

Min tilstedeværelse på konferencen skyldtes ikke kun de emner, som var på programmet, men i lige så høj grad at jeg gerne ville have et indtryk af den kommunikation der foregår internt og mellem de organisationer og interessegrupper der har/kan få indflydelse på udviklingen i landbruget.

Hvorfor havde diskussionen om vandmiljøplanen mindet mig om argumentationen mellem ungerne nede i min søns børnehave og hvad kunne der gøres for at få en mere frugtbar diskussion igang, når der kommer andre områder af landbruget på programmet.

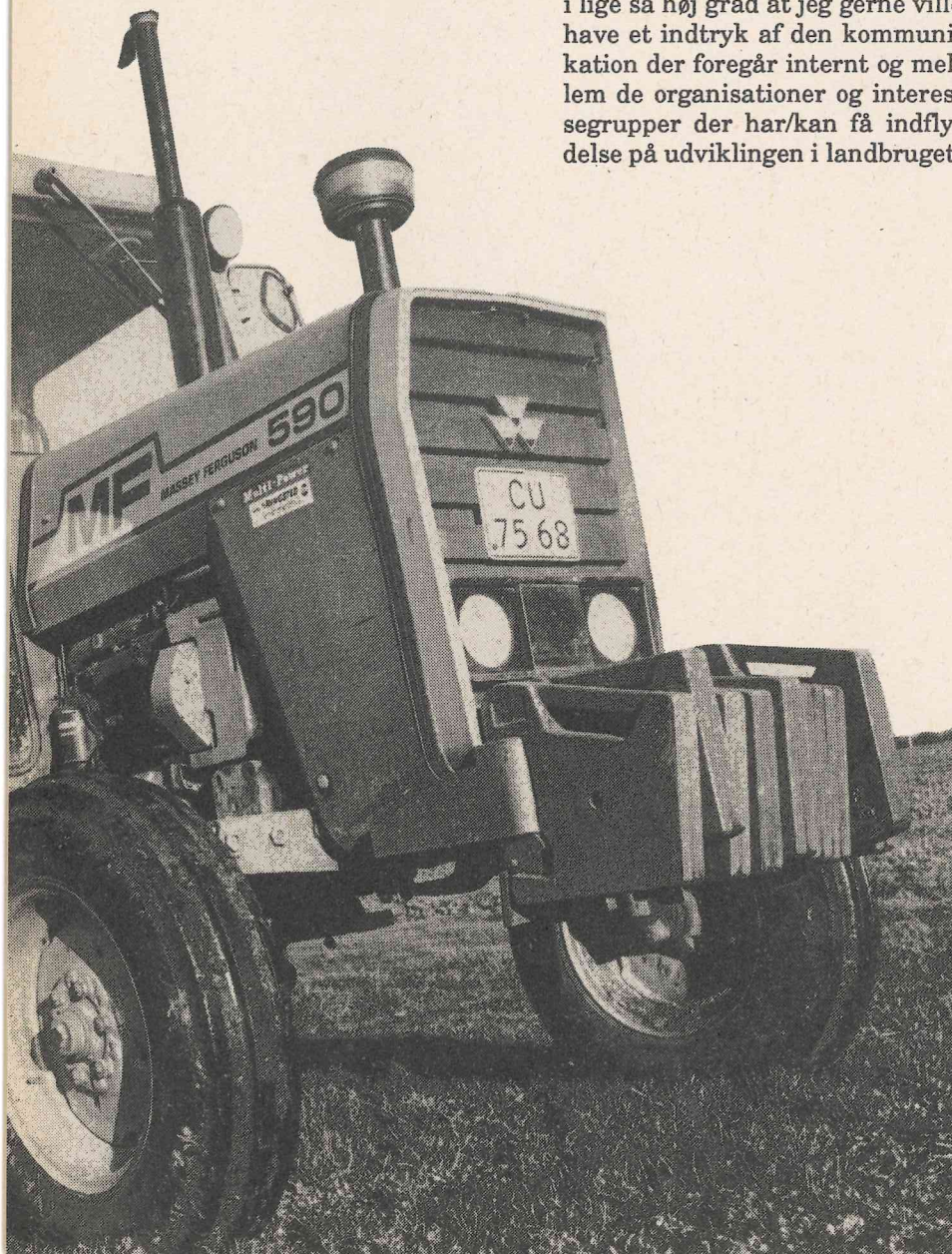
Det som slog mig var at det var temmelig nyt for mange af deltagerne at tale sammen og - måske endnu vigtigere - at lytte til hinanden.

## Landmanden

"Det er rart for en gangs skyld at stå ansigt til ansigt med dem, som mener at vi skal drive vores landbrug anderledes end vi gør. Så vi kan få en ordentlig snak om, hvad det er de foreslår."

Citatet stammer fra den afsluttende paneldebat og det er mit indtryk, at det meget godt illustrerer den oplevelse en stor del af de fremmødte landmænd havde haft i løbet af dagen. Der er ingen tvivl om, at landmændene stadig har paraderne højt hævet ovenpå Vandmiljøplanen. De første reaktioner på emnerne bioteknologi, økologi og fremtidsudviklingen var: ...det er godt nok, som det er,...det er os der har forstand på landbrug...det skal du ikke blande dig i...osv...

I løbet af dagens gruppesnakke blev paraderne dog sænket og der kom et mere nuanceret billede frem af landmandens syn på sin situation nu og i fremtiden. Vist var der da andre problemer i landbruget end de økonomiske. Den megen snak om sprøjtemidler, har sået en del skepsis rundt omkring. Der er ikke ubetinget tryk ved visse af midlerne - selvom de er godkendte. Der mangler viden og information om eventuelle bivirkninger og alternativer. "Men det





# SAMMEN

er under alle omstændigheder ikke fremmede for en mere konstruktiv snak om sprøjtemidler, at man gang på gang, når man kører ude på marken "får fingeren" af forbipasserende bilister - som en af landmændene udtrykte det.

Et andet emne på konferencen var væksthormon - primært for at få øget mælkeproduktion. Der mente en del, at man her overskred nogle dyreetiske grænser. Dyrene er faktisk allerede presset til det maksimale, hvis landmanden stadig selv skal kunne stå inde for produktionen. Andre mente nok at de kunne gå ind for brugen af væksthormon, men det ville være bedst hvis væksthormonet kunne gives sammen med foderet. Helst ikke noget med at skulle injicere med kanyler. Men de fleste var dog til at begynde med enige om at det nok var meget lidt sandsynligt at de fik nogen valgmulighed. Udviklingen pegede i den retning og der var næppe nogen anden udvej end at "stå på toget". Dagens snak må alligevel ha' rodet lidt op i den liberale og "enhver klarer sit" tankegang hos en af de konventionelle landmænd på konferencen. Citat efter hukommelsen: "Det kan godt være at vi skulle prøve selv at sætte os nogle mål for den fremtidige udvikling og ikke bare lade os styre af de leverandører og hvad de præsenterer i vores fagblade. Det kunne være vi skulle begynde at sætte nogle krav till leverandørerne." Hvis det citat er repræsentativt kan vi forhåbentlig få en mere frugtbar debat om landbrugsproduktionen end vi havde med Vandmiljøplanen.

## Organisationsmanden

Hvis landmanden beslutter sig for selv at få mere indflydelse på fremtiden, og at den ser anderledes ud end de rammer, som udstikkes udefra, er det nødvendigt med en bedre intern kommunikation landmanden og hans organisationer imellem. Flere landmænd gav i hvert fald udtryk for der ofte var et stort spring mellem deres egne holdninger og de holdninger, som deres repræsentanter rundt omkring i organisationerne lagde frem. F.eks. var der en udbrudt utilfredshed med den måde deres daværende minister havde taklet iltsvinds/kvælstofdebatten på. Han havde været alt for stejl og afvisende.

Der var ikke mange organisationsfolk på konferencen, men hvis formanden for et jydsk slagteri tegner linien, bør de være mere opmærksomme på den spirende skepsis der breder sig i landbruget omkring de fremtidige produktionsformer - f.eks. med væksthormon. Han var nok den der tydeligst udtrykte dobbeltholdningen om at man på den ene

side nok helst ville undgå brugen af væksthormon, men at han på den anden side ikke så nogen mulighed for at undgå det. EF, USA, konkurrencehensyn etc... "Landmanden skulle jo tjene til renter, afdrag og livets opretholdelse". Men nu er det jo et spørgsmål om hvormange landmænd der bliver tilbage. Mælkekvoten fra EF bliver nok ikke væsentlig forøget og med væksthormon vil den samme mængde mælk kunne produceres af færre køer. Hvilke mælkeproducenter bliver sorteper i den situation?

Måske skulle organisationsfolkene lægge nogle af de "realpolitiske" vaner på hylden. De kan være rimelige nok i nogle sammenhænge, men er bremsende for kreativiteten når der skal tænkes nye tanker. Hvis organisationsfolkene holdning ikke har nogen reel basis i "baglandet" bør de smide attachétasken og være med til at hjælpe landmændene ud af deres passive "medløb" på de store virksomheders bud på en fremtid.





## Forskeren

En af "aha-oplevelserne" på konferencen var nogle folk fra Zoologisk Institut på Landbohøjskolen, som præsenterede deres arbejde med mikrobiologisk skadedyrsbekæmpelse, som alternativ til kemiske sprøjtemidler. Istedet kunne man bruge udsætning af svampe og bakterier, som var naturlige fjender for kulturplanternes skadedyr. Der er selvfølgelig en del usikkerhed med hensyn til den økologiske effekt på denne udsætning, som man vil prøve at få overblik over. Men i denne artikels sammenhæng er det vigtigt at slå fast at mange landmænd her oplevede at blive draget ind i diskussionen af nogle mulige nye produkter *inden* de blev repræsenteret "fikst og færdigt" i 1/1-sides annoncer i deres fagblade.

Man kunne ønske at flere forskere oftere kom ud af deres laboratorium og fremlagde deres projekter for dem som forskningen kan få betydning for. Der er megen god inspiration at hente for begge parter.

## Forbrugeren

...var ude at købe ind. Udover at alle på konferencen jo er forbrugere, var der ingen forbrugerorganisationer repræsenteret. Og det var en skam. Et væsentligt argument for den produktionsform der er i landbruget idag er, at der produceres de varer som forbrugerne ønsker og at de ikke vil/kan betale mere for deres fødevarer end de gør.

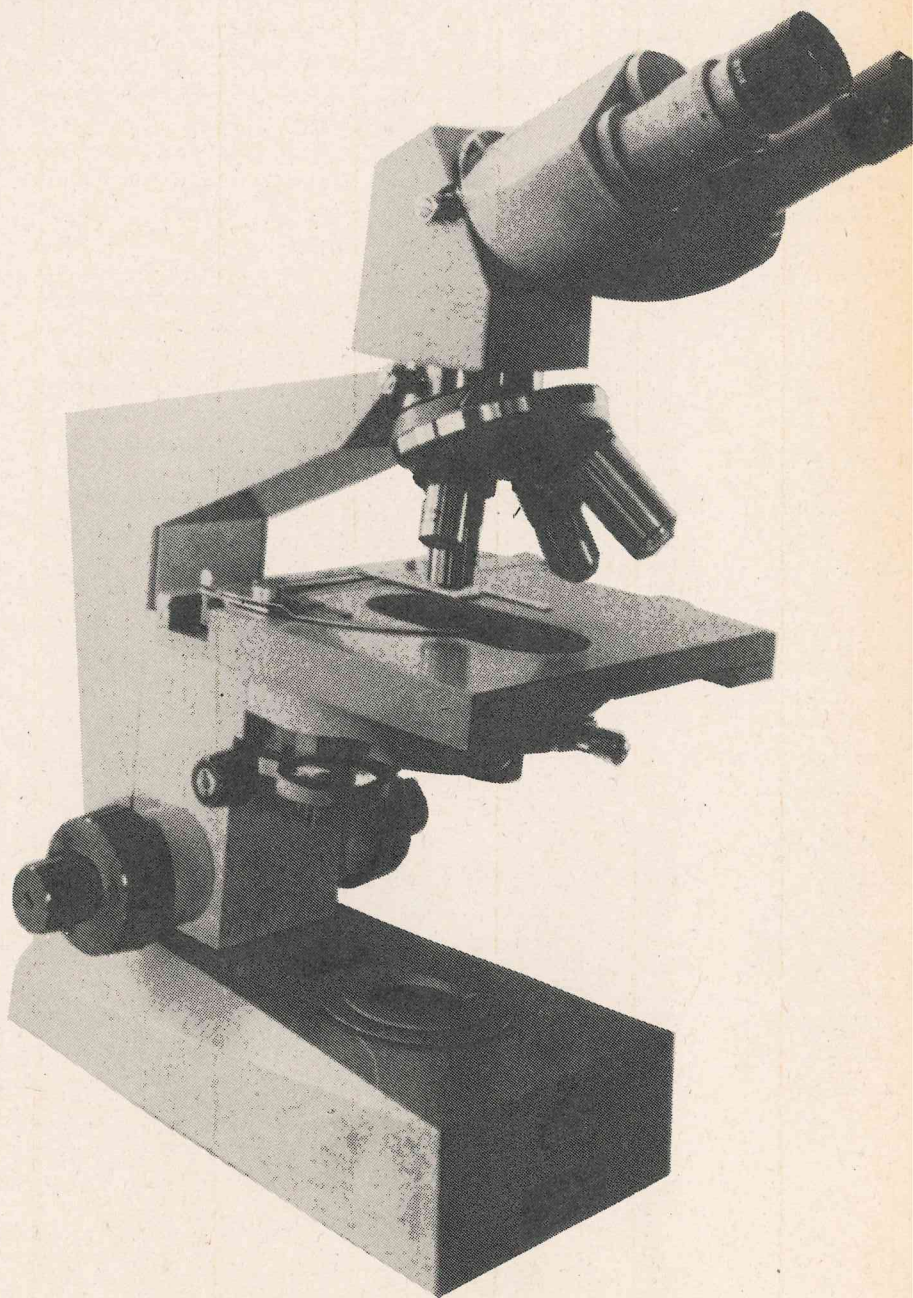
Jeg skal medgive at der ikke er nogen rivende afsætning af økologiske produkter, men det er da for langsomt opadgående. Men jeg mener ikke der er basis for at udelukke et betydeligt større salg - det tager tid for forbrugerne at få den pose velafrettede gulerødder vi køber nede i supermarkedet til at hænge sammen med miljødebatten.

## Snak sammen

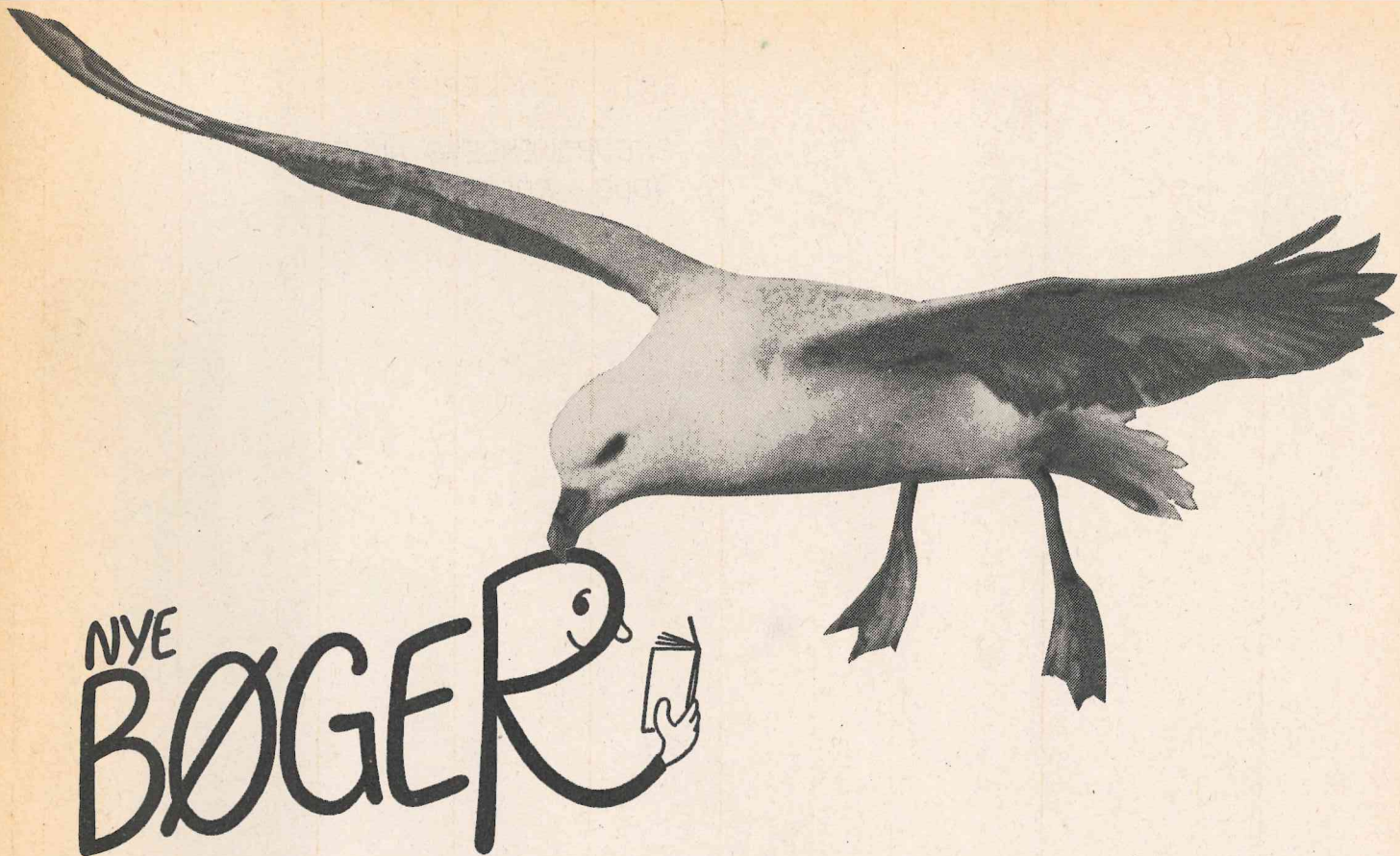
Hvis landmændene mener at deres arbejdsdag og deres produk-

tionsform ligger på grænsen af hvad de selv kan gå ind for, må de selv gå ind i beslutningsprocesserne. Og vi forbrugere må støtte de initiativer der tages - også når vi står med indkøbskurven. Og så prøv at snak sammen, så vi bedre forstår hinandens problemer og muligheder.

*Peter Fabricius*







NOAHs forlag har udgivet to nye bøger om den grænseoverskridende forurening. De handler begge om den luft vi ånder eller er omgivet af.

Pjecen "Noget om Luftforurening" handler om luftforurening fra forbrænding. Der indledes med en generel beskrivelse af atmosfæren, der følges op af en behandling af forskellige forbrændingsprocesser og forskellige former for luftforurening. Problemerne ved forbrændingsprocessernes og deres miljømæssige følger diskuteres.

Endelig tages drivhuseffekten og forsøringsproblematikken op. Hvad bliver konsekvenserne egentlig for livet på jorden? Kan vi lære at leve med de ændringer, der forudsiges?

Forfatterne giver tilsidst en række bud på alternativere udviklinger: Hvad kan vi selv gøre og hvad kan vi forlange af vore politikere?

En anden pjece tager fat på en anden del af luftforureningsproblematikken: nemlig nedbrydningen af det beskyttende ozonlag. "Noget om ozon" gennemgår på

letforståelig vis ozonlagets betydning for livet på jorden, og forventede følger af dets nedbrydning.

Pjecen gennemgår følgerne af vores forbrug af ozonskadelige stoffer som CFC-gasserne. Men den kommer også ind på mulighederne for at genvinde eller erstatte disse stoffer. Endelig diskuteres de muligheder der ligger i de internationale aftaler og handlingsplaner, der ligger på ozonområdet.

JL.

*Liselotte Unger m.fl.: Noget om ozon. NOAHs pjeceserie nr. 9. NOAHs Forlag 1989. 36 sider. Pris: 45 kr.*

*Eigil Kaas m.fl.: Noget om luftforurening. NOAHs pjeceserie nr. 8. NOAHs Forlag 1989. 64 sider. Pris: 55 kr.*

Pernille Hedehus m.fl.: Etik og bioteknologi. Projekt Pegasus og Teknologinævnet 1989.

Artur E. Grosser: Mad og kemi. Nyt Nordisk Forlag, Arnold Busk. 1988.

Tidsskriftcenteret: Alternative bibliotekarer. En vejviser til 41 alternative biblioteker, som ellers er vanskeligt tilgængelige.

Pædagogisk Landsforening: Pædagogisk Orientering 1-2 1989. Bioteknologi i folkets skole?

Carsten Jensen og Lisbeth Leonhardt: Sol og sundhed. Nucleus Temahæfte nr 5. 1989. Temahæfte om solbadning, ozonlaget, solariebrug og kræft.

Thomas Hauser og Robert Peter Gale: Sidste udkald - arven efter Tjernobyl. Politisk Revy 1989.



Bæredygtig udvikling - et bæredygtigt begreb? ..... 3  
 Papirusseri - "SELVGJORT" ..... 6  
 Miljøregulering i 90'erne ..... 10  
 MILJØSK ..... 15  
 BINGO-fiskeri ..... 16  
 "Hva' gør jeg med ..." - batterier .... 18  
 En landbrugssnak ..... 20  
 Boganmeldelser ..... 23

ERIK ZINGLERSEN

SKOUBOVÆNGETS ALLE 18  
4000 ROSKILDE

**HUSK** .....



**DET ER TID FOR  
ABONNEMENTS-  
FORNYELSE.....!**

**NOAH-BLADENE NR. 123-128  
KOSTER KR. 125,-  
(INSTITUTIONER O.L. KR. 225,-)**

**BRUG GIRO-KORTET  
INDEN 1. JAN.**

**KLIP OG SEND TIL: NOAH, STUDIESTREDE 24, 1455 KBH. K.**

**JEG KENDER:**

1 NAVN: \_\_\_\_\_  
 VEJ: \_\_\_\_\_  
 POST NR: \_\_\_\_\_ BY: \_\_\_\_\_

2 NAVN: \_\_\_\_\_  
 VEJ: \_\_\_\_\_  
 POST NR: \_\_\_\_\_ BY: \_\_\_\_\_

**DER GERNE VIL ABON-  
NERE PÅ NOAH-  
BLADET**